

عنوان: بررسی تحولات تاریخی شیعه در عصر معصومین و صفویه تا

دوران معاصر

صابری، قصری

چکیده

شیعه به کسانی گفته می شود که علی بن ابیطالب (علیه السلام) و فرزندان را امام و پیشوای خود و جانشین پیامبر (صلی الله علیه و آله) می دانند و راه پیروی از آن حضرت و خاندان او را برگزیده اند. شیعه فرقه ای جدایی از اسلام نیست و اسلام همان تشیع است. هدف از این پژوهش، بررسی پیشینه تاریخی شیعه در زمان معصومین تا تاریخ معاصر ایران می باشد. علت این که در عنوان این پژوهش نیز هم زمان پیشینه ی تشیع در عصر اهل بیت و در ایران عصر صفوی تا دوره ی معاصر گنجانده شده، دقیقاً به همین علت است که نشان دهیم از همان زمان ائمه ایرانیان به جریان تشیع گرایش عمیق داشته اند و این پژوهش بر آن شد تا مسیر حرکت تشیع را از عصر معصومین به سمت صفویه در ایران تا دوران معاصر تبیین نماید. نخستین منطقه ای که از ایران که تشیع در آنجا راه یافت خراسان و سپس قم بود و به تدریج به دیگر مناطق ایران تشیع راه یافت. شیعه از زمان عباسیان تا انقلاب اسلامی روند رشد و پیشرفت شیعه را گاهی شیعه به اوج می رسد و گاهی شیعه در رکود بود ولی بالاخره با رسمی شدن شیعه از زمان صفویه به بعد کشور ایران بر این مذهب قرار گرفت و اکنون نیز بیشتر شهرهای ایران شیعه نشین هستند. روش این مقاله توصیفی، کتابخانه ای است و آنچه در این تحقیق بررسی و تبیین شد عبارت است از: شیعه در عصر پیامبر، دوره شکوفایی تشیع، دوره حکومت و ارتقاء تشیع، دوره نهضت و انقلاب شیعه، دوره فشار و اختناق برای تشیع، دوره قدرت تشیع و رعب خلفاء، رهبری شیعه در عصر غیبت، شیعه در دوران نادر شاه، زندیه و قاجاریه، رضا شاه و مذهب، محمد رضا شاه و مذهب و نهضت امام خمینی در ایران.

کلیدواژه ها: شیعه - معصومین - عصر صفویه - تاریخ معاصر.

مقدمه

شیعه از همان دوران رسول اکرم (صلی الله و آله) به وجود آمد پیامبر می دانست که کسی باید باشد که دعوت او را به پایان برساند شخصی که دست پرورده‌ی وحی باشد و از هر لحاظ کامل و تمام باشد آن شخص حضرت علی (علیه السلام) بودند و همگان به این امر اعتراف داشتند که او بهترین انسان بعد از رسول اکرم (صلی الله و علیه و آله) است پیامبر در زمان خود علی (علیه السلام) را پاره‌ها به مردم معرفی کرده و پیروان او را شیعه خوانده و رستگاری را در پیروی از او می دانست. شیعه چیزی جدای از اسلام نیست و اسلام همان تشیع است گروهی پنداشته‌اند که تشیع یک مذهب ساختگی به وسیله‌ای عده‌ای است از جمله که می گویند ایرانیان این مذهب را به وجود آورده‌اند. شیعه به‌طور کلی در ایران از زمان عباسیان تا انقلاب اسلامی بوده است؛ و ورود شیعه در ایران در قرن دوم بوده است در زمان امام صادق (علیه السلام) تشیع وارد ایران شد و آن امام همام در ایران وکلایی داشتند و شاگردانی که ایرانی بودند در زمان عباسیان تشیع به‌طور گسترده وارد ایران شد و آن هم به‌خاطر وجود مبارک امام رضا (علیه السلام) در ایران بود که ایشان شیعه واقعی را برای مردم بیان کردند چون که عباسیان با شعارهای شیعی وارد ایران شدند ولی بعد از به سلطنت رسیدن به‌طور کلی بر ضد آن شدند و شیعه را به‌طوری معرفی کردند که به نحو خودشان تمام شد. در زمان شاه صفوی شاه اسماعیل شیعه مذهب رسمی در ایران شد و صفویه اولین حکومت و دولت مستقل ایران را به وجود آورد و مذهب شیعه را در ایران برای مردم قرارداد البته این نکته را باید ذکر کنم که شیعیان از همان ابتدا دو ستار ائمه اطهار (علیهم السلام) بودند و خودشان هم خواستار چنین حکومت بودند.. این که در عنوان این پژوهش نیز هم زمان پیشینه‌ی تشیع در عصر اهل بیت و در ایران عصر صفوی تا دوره‌ی معاصر گنجانده شده، دقیقاً به همین علت است که نشان دهیم از همان زمان ائمه ایرانیان به جریان تشیع گرایش عمیق داشته‌اند و این پژوهش بر آن شد تا مسیر حرکت تشیع را از عصر معصومین به سمت صفویه در ایران تا دوران معاصر تبیین نماید. در دوران قاجاریه برای مذهب کاری نشد و افکار غرب و نوگرایی وارد ایران شد و شاهان در این دوران به فکر نوگرایی و تجدد بودند تا مذهب و ر شد آن در ایران. بعد از قاجار خطری که مذهب ایران را تهدید می کند آمدن رضاخان به سلطنت و حکومت بود و مخالف مذهب بود و در صدد سرآمد که مذهب را از ایران ریشه کن کند و اذکار و افکار نوگرایی و غرب گرایی را در ایران به وجود آورد افرادی بودند که در او که در او مقابل رضاخان ایستادند و در این راه نیز به شهادت رسیدند. در زمان محمدرضا به‌طور پنهانی با مذهب مخالفت می شد تا اینکه انقلاب اسلامی

به رهبری امام خمینی به وجود آمد و حکومت و مذهب باهم عجین شد و کشور ما اکنون به مذهب تشیع است.

این مقاله را می‌توان این‌گونه مطرح کرد که شیعه در نهضت امام خمینی توانست در سراسر جهان گسترش یابد و تبدیل به جهان اسلام شود. در ذکر پیشینه علمی این مقاله باید خاطر نشان ساخت که در زمینه ی پیشینه شناسی شیعه کتاب‌های نگاشته شده است و در مورد شیعه در ایران کمتر کتاب‌های نوشته شده است از جمله کتاب‌ها و مقالاتی که نوشته شده موارد ذیل می‌باشد: کتاب مولود طبیعی، محمد، باقر صدر که محقق در این مقاله تشیع در عصر پیامبر را از این کتاب استفاده کرده است و تاریخ سیاسی تشیع، از روح‌الله حسینیان که محقق از تشیع در عصر ائمه از آن بهره برده است و کتاب مقالات تاریخی از رسول جعفریان که محقق در این کتاب از شیعه در عصر قاجاری را بیان نموده است؛ اما نسبت به شیعه در ایران در عصر معاصر به صورت دقیق اشاره نگردیده و در این پژوهش سعی بر آن است که به صورت دقیق تری به این موضوع پرداخته شود.

۱- مفهوم شناسی

در این قسمت به تعاریف لغوی و اصطلاحی تشیع، معصومین، عصر صفویه و تاریخ معاصر ایران پرداخته می‌شود:

۱-۱ تشیع

واژه تشیع نیز از این ریشه و مصدر باب تفعّل و از نظر لغوی، به معنای یاری کردن و پیروی نمودن جماعتی از یک شخص خاص است. به هر تقدیر، محور واژه «شیعه» و «تشیع» گرد معانی نزدیک به هم همچون پیروی، یآوری، هم‌رایی، دوستی و اجتماع بر امری خاص می‌باشد.^۱

اصطلاحی: «تشیع فی الشی» در هوای چیزی مستهلک شد. و «تشیع الشیب» پیری در او پخش و گسترش یافت. «تشیع الرجال» شیعه شد. در هوایی چیزی مستهلک شد و تشیع الشیب پیری دارو پخش و گسترش یافت. تشیع و رجال شیعه شد. چنان‌که گویی تحنف هنگامی که به دین حنیف درآید. الشیعه. فرقه یا گروهی که امر یگانه‌ای داشته باشند.^۲

۱-۲ شیعه در لغت

شیعه در لغت به معنی پیروان و یاران و انصار است و با همین ساختمان لفظی به مفرد تشیه و جمع و مذکر و مؤنث بودن نیاز به تغییر غالباً اطلاق می‌گردد. ریشه آن عزم و شاید به معنی متابعت و پیروی کردن است.^۳

شیعه در اصطلاح به کسانی گفته می‌شود که علی بن ابیطالب (علیه السلام) و فرزندانش را امام و پیشوای خود و جانشین راستین پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌دانند و راه پیروی از آن حضرت و خاندان او را برگزیده‌اند دوختیم وقتی که نام شیعه به زبان می‌آید به زبان می‌آید بدون داشتن قرینه به همین معنا بکار می‌رود یعنی دوستداران و پیروان حضرت علی (علیه و آله) و فرزندان او.

۱-۳ تعریف لغوی معصومین

بازداشته شده از گناه. کسی که در عمر خود گناه نکرده باشد.^۴

۱-۴ تعریف لغوی عصر صفویه

صفویه. [ص ف ی] [خ] (اخ) سلسله‌ای از پادشاهان ایران که از ۹۰۷ تا ۱۱۳۵ ه. ق. در ایران سلطنت داشتند و در این تاریخ از افغانیان شکست خوردند و پادشاهی آنان منقرض شد. بازماندگان این خاندان چند سالی دیگر هم در بعضی ولایات مخصوصاً مازندران مختصر قدرتی

^۱ شیخ مفید، اوائل المقالات، تهران، ص ۱.

^۲ دایره المعارف تشیع، تشیع سیری در فرهنگ و تاریخ، ص ۳-۴.

^۳ محمدحسین مظفر، تاریخ شیعه، ص ۳۰.

^۴ محمد معین، فرهنگ معین، ص ۹۸۸.

نتیجه‌گیری

شیعه در لغت به معنی پیروان و یاران و انصار است و با همین ساختمان لفظی به مفرد تشیه و جمع و مذکر و مؤنث بودن نیاز به تغییر غالباً اطلاق می‌گردد. ریشه آن عزم و شاید به معنی متابعت و پیروی کردن است.

شیعه در اصطلاح به کسانی گفته می‌شود که علی بن ابیطالب (علیه السلام) و فرزندانش را امام و پیشوای خود و جانشین راستین پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌دانند و راه پیروی از آن حضرت و خاندان او را برگزیده‌اند. شیعه از همان دوران رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) به وجود آمد پیامبر می‌دانست که کسی باید باشد که دعوت او را به پایان برساند شخصی که دست پرورده‌ی وحی باشد و از هر لحاظ کامل و تمام باشد آن شخص حضرت علی (علیه السلام) بودند و همگان به این امر اعتراف داشتند که او بهترین انسان بعد از رسول اکرم (صلی الله و علیه و آله) است پیامبر در زمان خود علی (علیه السلام) را بارها به مردم معرفی کرده و پیروان او را شیعه خوانده و رستگاری را در پیروی از او می‌دانست. شیعه چیزی جدای از اسلام نیست و اسلام همان تشیع است گروهی پنداشته‌اند که تشیع یک مذهب ساختگی به وسیله‌ای عده‌ای است از جمله که می‌گویند ایرانیان این مذهب را به وجود آورده‌اند. شیعه به‌طور کلی در ایران از زمان عباسیان تا انقلاب اسلامی بوده است؛ و ورود شیعه در ایران در قرن دوم بوده است در زمان امام صادق (علیه السلام) تشیع وارد ایران شد و آن امام همام در ایران وکلایی داشتند و شاگردانی که ایرانی بودند در زمان عباسیان تشیع به‌طور گسترده وارد ایران شد و آن‌هم به‌خاطر وجود مبارک امام رضا (علیه السلام) در ایران بود که ایشان شیعه واقعی را برای مردم بیان کردند چون که عباسیان با شعارهای شیعی وارد ایران شدند ولی بعد از به سلطنت رسیدن به‌طور کلی بر ضد آن شدند و شیعه را به‌طوری معرفی کردند که به نحو خودشان تمام شد. در زمان شاه صفوی شاه اسماعیل شیعه مذهب رسمی در ایران شد و صفویه اولین حکومت و دولت مستقل ایران را به وجود آورد و مذهب شیعه را در ایران برای مردم قرارداد البته این نکته را باید ذکر کنم که شیعیان از همان ابتدا دوستدار ائمه اطهار (علیهم السلام) بودند و خودشان هم خواستار چنین حکومت بودند.. این که در عنوان این پژوهش نیز هم‌زمان پیشینه‌ی تشیع در عصر اهل بیت و در ایران عصر صفوی تا دوره‌ی معاصر گنجانده شده، دقیقاً به همین علت است که نشان دهیم از همان زمان ائمه ایرانیان به جریان تشیع گرایش عمیق داشته‌اند و این پژوهش بر آن شد تا مسیر حرکت تشیع را از عصر معصومین به سمت صفویه در ایران تا دوران معاصر تبیین نماید در دوران قاجاریه برای مذهب‌کاری نشد و افکار غرب و نوگرایی وارد

ایران شد و شاهان در این دوران به فکر نوگرایی و تجدد بودند تا مذهب و رشد آن در ایران. بعد از قاجار خطری که مذهب ایران را تهدید می‌کند آمدن رضاخان به سلطنت و حکومت بود و مخالف مذهب بود و در صدد سرآمد که مذهب را از ایران ریشه‌کن کند و اذکار و افکار نوگرایی و غرب‌گرایی را در ایران به وجود آورد افرادی بودند که در او که در او مقابل رضاخان ایستادند و در این راه نیز به شهادت رسیدند. در زمان محمدرضا به‌طور پنهانی با مذهب مخالفت می‌شد تا اینکه انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی به وجود آمد و حکومت و مذهب باهم عجین شد و کشور ما اکنون به مذهب تشیع است. این مقاله را می‌توان این‌گونه مطرح کرد که شیعه در نهضت امام خمینی توانست در سراسر جهان گسترش یابد و تبدیل به جهان اسلام شود.

فهرست منابع

*قرآن کریم، ترجمه: فولادوند

*نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی

۱. ابن ماجه، محمد بن یزید، سنن ابن ماجه، محقق: بشار العواد، معروف، دارالجليل، بيروت، ۱۴۱۸ هـ-ق.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، مختصر تاريخ دمشق، مترجم: محمد مطيع، دمشق، جلد ۲۳، دارالفکر، بی چا، ۱۴۰۲.
۳. ابن ابی الحديد، عبدالحمید بن هبه الله، شرح نهج البلاغه، مترجم: غلامرضا لایقی، جلد ۱۱، نشر کتاب نیستان، ۱۳۹۳.
۴. اسکافی، محمد بن عبدالله، المعیار و الموازنه، قم، نشر نی، بی چا، ۱۳۷۴.
۵. امینی، عبدالحسین، الغدير، محقق: محمدرضا حکیمی، ج ۲، ۱۴۰۰ هـ-ق.
۶. تفرشی، مصطفی بن حسین، نقد الرجال، مؤسسه آل البيت، قم، بی چا، ۱۳۷۷.
۷. تیجانی سهاوی، محمد، اهل سنت واقعی، ترجمه عباسعلی براتی، قم، بنیاد معارف اسلامی، بی چا، ۱۳۷۴.
۸. جعفریان، رسول، تاریخ تشیع در ایران، سازمان تبلیغات اسلامی قم، ۱۳۷۱. به نقل از مقاله پروفیسور مادلونگ در کیهان اندیشه.
۹.، مقالات تاریخی دفتر دوم، بی جا، نشر انصاریان و الهادی، بی چا، ۱۳۷۶.
۱۰.، تاریخ تشیع در ایران، از آغاز تا قرن هفتم، نشر سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۷۱.

۱۱. جمعی از مؤلفان، **تاریخ ایران و جهان (۱)؛ (۲)**، نشر شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، قم، بی‌چا، ۱۳۸۰.
۱۲. حسینیان، روح‌الله، **تاریخ سیاسی تشیع تا تشکیل حوزه علمیه قم**، مرکز اسناد رسمی، بی‌جا.
۱۳. دایره المعارف تشیع، تشیع سیری در فرهنگ و تاریخ، نشر سعید محبی، قم، ۱۳۷۳.
۱۴. دهخدا، علی‌اکبر، **لغت‌نامه**، جلد ۸، تهران، روزنه، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۱۵. طوسی، نصیرالدین ابوطالب عبدالله بن حمزه، **الثاقب فی المناقب**، محقق: نبیل رضا علوان، قم، موسسه انصاریان، ۱۴۱۲ ق- ۱۳۷۰.
۱۶. طوسی، محمدبن حسن، **فهرست کتب الشیعه و اصولهم**، مکتبه المحقق الطباطبائی، قم، ۱۴۰۲ ه- ق.
۱۷.، **کتاب الغیبه**، مؤسسه المعارف الاسلامیه، قم، ۱۴۱۱ ه- ق.
۱۸. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، مترجم: محمدباقر بهبودی، قم، اسلامیه، ۱۳۸۶.
۱۹. مشکوه، احمد، **تاریخ تشیع در ایران**، بی‌جا، نشر هادی مشکوه، ۱۳۵۸.
۲۰. مظفر، محمدحسین، **تاریخ شیعه**، مترجم محمدباقر حجتی، قم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، بی‌جا، بی‌تا.
۲۱. مظلومی، رجبعلی، **در مسیر نور تا خورشید** (سیر رسالت با جوهره ولایت در بستر تشیع)، ۱۳۶۸.
۲۲. معین، محمد، **فرهنگ معین**، جلد ۶، تهران، امیرکبیر، ۱۳۹۱.
۲۳. مفید، محمدبن محمد بن نعمان، **اوائل المقالات**، مترجم: ابراهیم انصاری زنجانی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۴۱۳ ه- ق.
۲۴. نجاشی، احمد بن علی، **الرجال النجاشی**، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، بی‌چا، ۱۴۰۷ ه- ق.

۲۵. یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، تاریخ یعقوبی، مترجم: محمد ابراهیم، آیتی، قم، شرکت
انتشارات علمی و فرهنگی، ج ۲، ۱۳۸۹.